



**Kherson State Agrarian
and Economic University**

ISMA
ANNO 1994

**ISMA University
of Applied Sciences**

**SOCIO-ECONOMIC
TRANSFORMATIONS AND PRIORITIES
FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT
IN THE CONTEXT OF DIGITALISATION
AND GLOBALISATION**

Scientific monograph



**IZDEVNIECĪBA
BALTIJA
PUBLISHING**

2024

UDK 33(08)
So087

*Recommended for printing and distribution via Internet
by the Academic Council of ISMA University of Applied Sciences
according to the Protocol No. 6 dated June 25, 2024*

REVIEWERS:

Romans Djakons – Dr.sc.ing., Professor, Academician, President of ISMA University of Applied Sciences;

Yurii Kyrylov – Doctor of Economic Sciences, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Corresponding Member of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Rector of Kherson State Agrarian and Economic University;

Viktoriia Hranovska – Doctor of Economic Sciences, Professor, First Vice-Rector, Vice-rector for Science and Education of Kherson State Agrarian and Economic University;

Sergiy Lavrenko – Candidate of Agricultural Sciences (PhD), Associate Professor, Honored Inventor of Ukraine, Vice-Rector for Science and International Cooperation of Kherson State Agrarian and Economic University;

Natalia Kyrychenko – Candidate of Economics (PhD), Associate Professor, Kherson State Agrarian and Economic University;

Kateryna Nikitenko – Candidate of Economics (PhD), Associate Professor, Kherson State Agrarian and Economic University;

Alla Karnaushenko – Candidate of Economics (PhD), Associate Professor, Kherson State Agrarian and Economic University;

Hanna Zhosan – Candidate of Economics (PhD), Associate Professor, Kherson State Agrarian and Economic University;

Inna Varnavska – Candidate of Pedagogic Sciences (PhD), Associate Professor, Kherson State Agrarian and Economic University;

Liudmyla Simontseva – Candidate of Juridical Sciences (PhD), Associate Professor, Kherson State Agrarian and Economic University;

Lesia Kononenko – Candidate of Economics (PhD), Associate Professor, Kherson State Agrarian and Economic University.

Socio-economic transformations and priorities for innovative development in the context of digitalisation and globalisation : Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. 728 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-448-1>

The scientific monograph presents a study of socio-economic transformation and priorities for innovative development in the context of digitalisation and globalisation. It also examines aspects of accounting and financial support for sustainable development in business and the public sector. The monograph describes the interaction between management, marketing, human potential, and digital technologies. Additionally, it highlights topical issues in the humanities and social sciences. The publication is intended for researchers, educators, postgraduate students and students, as well as anyone interested in this issue.

© Kherson State Agrarian and Economic University, 2024

ISBN 978-9934-26-448-1

© ISMA University of Applied Sciences, 2024

Kyrylo Ohdanskyi

FINANCIAL PROVISION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT
IN THE PUBLIC SECTOR: MACROECONOMIC ASPECTS 151

- 1. Emergence of prerequisites
of the problem and formulation of ways to solve its 152
- 2. Analysis of the mechanisms for ensuring
the sustainable development of the national economic system
in the conditions of a full-scale military invasion 157

Tetiana Pashkuda

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN WAR CONDITIONS 164

- 1. Social entrepreneurship: nature, types and features..... 164
- 2. Problems of the social protection system in Ukraine
as a prerequisite for the development of social entrepreneurship 168
- 3. Areas of social entrepreneurship in the context of war..... 170

Viktoriia Petrenko, Alla Karnaushenko

THE IMPACT OF OFFSHORE BANKING
ON THE ECONOMY OF UKRAINE 176

- 1. Concept and classification of offshore banks 177
- 2. The impact of offshore banking on the financial system of Ukraine 182

Oleksander Prystemskyi, Alina Sakun

INSTITUTIONALIZATION OF STATE FINANCIAL SUPPORT
AND DEVELOPMENT OF SECTORAL ENTREPRENEURSHIP
IN RURAL AREAS 193

- 1. Components of ensuring the financial capacity
of sectoral business entities 194
- 2. Financial support of sectoral entrepreneurship:
Experience of foreign countries
and possible implementation in Ukraine 198

Vira Savchenko, Lesia Kononenko, Tetiana Povod

DEVELOPMENT OF FINANCIAL AND ACCOUNTING SUPPORT
AND INFORMATION SUPPORT
FOR SMALL AGRICULTURAL ENTERPRISES 208

- 1. The impact of Industry 5.0 on the requirements
for finance and accounting professionals 209
- 2. Optimization of organizational aspects of financial
and accounting support of small agricultural enterprises
in the context of extension development 219

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ТА РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕВОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

Пристемський О. С., Сакун А. Ж.

ВСТУП

Розвиток та ефективне функціонування галузевого підприємництва, яке в динаміці соціально-економічний простір потребує переорієнтації державної фінансової підтримки цільового використання землі та виробничих ресурсів, вимагає комплексних змін податкової політики, істотної переорієнтації ринків – від внутрішнього споживання та торгівлі до нових світових ринків. Активна позиція держави щодо розбудови інституту місцевого самоврядування в частині формування та реалізації місцевих бюджетів потребує виваженої та ефективної політики у сфері фінансової діяльності та посилення конкурентоспроможності галузевого підприємництва в сільській місцевості. Оскільки галузеве підприємництво на селі є системоутворюючим вектором національної, продовольчої, фінансової, екологічної та енергетичної безпеки, то вона має забезпечуватися державними регуляторними та стимулюючими важелями в децентралізованих районах. Формування безпечних умов для розвитку сільських територій необхідне застосування виваженого системного підходу та прийняття рішень на всіх ієрархічних рівнях управління національною економікою. Розбудова потенціалу суб'єктів галузевого підприємництва у новій парадигмі антикризової системи їх діяльності, зі зростаючим впливом на стан реорганізації в військових умовах невизначеності та ризику, дає можливість розподілити наявні ресурси в безперервному потоці розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва, спрямовуючи власні джерела та залучені до підвищення зростання прибутковості. Однак, крім об'єктивних причин цього явища, останнім часом в аграрному секторі економіки спостерігаються несприятливі загальні тенденції, пов'язані з кризовим фінансовим станом суб'єктів господарювання, основними принципами якого є фінальність, системність та адаптивна стійкість до кризових явищ.

Разом з тим, питання комплексного взаємозв'язку системи та ресурсів забезпечення розвитку галузевого підприємництва сільської місцевості адаптивного до воєнної економіки, здатного генерувати власні джерела фінансування з державною підтримкою для

стимулювання виробничо-фінансового циклу досліджено недостатньо тому є актуальним.

Національна система державної підтримки галузевого підприємництва з акцентом на децентралізований вектор розвитку села визначає його пріоритетні напрями: основна діяльність; інвестиції діяльності – відтворення ресурсного потенціалу суб'єктів галузевого підприємництва, що забезпечить їх конкурентоспроможність; інноваційний розвиток – селекція в рослинництві та тваринництві, навчання, впровадження сучасних технологій і т. д. Причому як набір інструментів державного регулювання галузевого підприємництва розвивається в трьох основних формах: 1) пряма форма: фінансова підтримка, за рахунок здешевлення кредитів; фінансове забезпечення підприємницької діяльності в сільському господарстві; фінансовий підтримка розвитку фермерських господарств та надання кредитів; державна підтримка тваринництва промисловість; 2) непряма форма: державне замовлення; зовнішньоекономічне регулювання діяльності агропромислового комплексу; фінансова підтримка здешевлення фінансового лізингу для придбання машин та обладнання; 3) умовно-пряма форма: спеціальні податкові режими; рентна плата, нульова ставка ПДВ.

1. Складові забезпечення фінансової спроможності суб'єктів галузевого підприємництва

Комплексний методичний підхід до оцінки впливу державної політики про розвиток галузевого підприємництва в сільській місцевості має здійснюватися через фінансові, економічні, бюджетні та соціальні показники цільового спрямування залучених фінансових ресурсів. Основними етапами оцінки впливу державної політики на розвиток галузевого підприємництва є:

1) виділення показників розвитку галузевого підприємництва з поділом їх на фінансові та соціально-економічні; визначення домінант надання державної фінансової підтримки бізнесу;

2) розрахунок узагальнюючого показника, що визначає ступінь впливу державної політики фінансового та соціально-економічного розвитку галузевого підприємництва на селі, врахування напрямів стимулюючих і дестимулюючих факторів;

3) розрахунок комплексу інтегрального показника впливу державної політики на фінансовий та соціально-економічний розвиток галузевого підприємництва в сільській місцевості¹.

¹ Iryna V. Forkun, Oleksandr S. Prystemskyi, Olha S. Chernenko, Iryna A. Chkan, Inna Ye. Yakusheva. Institutionalization of State Support and Development of Sectoral Entrepreneurship of Rural Areas. *Public Policy and Administration*. 2021, Vol. 20, Nr. 3, pp. 454–463.

Проект Концепції розвитку села до 2030 року передбачає забезпечення сталого розвитку села, що передбачає єдність і збалансованість трьох його складових: економічної, соціальні та екологічні. Економічна складова базується на збільшенні виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції, розвиток бізнесу та малих фермерських господарств у сільській місцевості. Соціальна заснована на створенні оптимальних соціальних умов і підвищенні якості людини. Життя як головна цінність суспільства, що забезпечує зайнятість і підвищення рівня життя сільського населення. Екологічний ґрунтується на раціональному використанні природно-ресурсного потенціалу сільських територій та їх екологічної безпеки².

Політика сільського розвитку враховуватиме місцеві потреби та стимулюватиме місцеві ініціативи. Це дозволить створити нові робочі місця в несільськогосподарському секторі, у розвитку різних форм підприємництва на селі, виробництво більшої кількості продуктів з високою доданою вартістю та органічних продуктів, а також покращення інфраструктури, що покращить якість життя в сільській місцевості.

Аналіз показників фінансово-економічного, бюджетного та соціального розвитку сільських районів за умови цільового спрямування фінансових ресурсів держави на розвиток галузевого підприємництва показали, що за останній час спостерігається середній рівень диверсифікації економіки об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Таким чином, серед економічних показників впливу державної політики на цільове спрямування залучених фінансових ресурсів у село, найважливішими є обсяги фінансування діяльності ОТГ з різних джерел їх формування.

Основний дестимулюючий фактор, який негативно вплинув на значення економічного показника є зниження рівня рентабельності операційної діяльності суб'єктів підприємництва, що значно зменшився за останні роки. Також спостерігається і скорочення експортних операцій, що пов'язане із військовою агресією росії. Проте, середне значення узагальненого фінансового показника впливу державної політики на цільове спрямування залучених фінансових ресурсів у сільській місцевості є досить високим, що пов'язано зі зміною податкового навантаження, у зв'язку зі скасуванням спецрежиму ПДВ. Завдяки спеціальному режиму ПДВ, цільове використання накопичених

² Trusova, N. V., Kohut, I. A., Osypenko, S. A., Radchenko, N. G. and Rubtsova, N. N. (2019). Implementation of the results of fiscal decentralization of Ukraine and the countries of the European Union. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 6(44): 1649–1663.

фінансових ресурсів спрямовувалося на оборотні кошти виробництва, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції, збільшуючи таким чином чистий прибуток підприємництва. Найбільшу частку фінансового показника формують розміри кредиту та форвардні операції, операції з фінансового лізингу, інвестицій, страхування та державної підтримки³.

Проте, зі зменшенням податкового навантаження на суб'єктів галузевого підприємництва, відбулося збільшення кількості соціальних навантажень у вигляді сплати орендної плати за земельні ділянки (паї). Водночас узагальнюючий бюджетно-соціальний показник впливу державної політики щодо цільового спрямування фінансових ресурсів сільської місцевості має евклідову відстань. Щорічне підвищення орендної плати за землю відбувається за рахунок індексу інфляції, який регулюється впровадження державних інститутів, а також ринкових відносин, як кількість винагороди за землі сільськогосподарського призначення має жорстку позицію держави. Зниження загального показника впливу державної політики на фінансово-економічну, бюджетну та соціальний розвиток сільської місцевості до середнього рівня зумовлено нестабільним станом фінансового ринку в країні, яка зазнала значного впливу через повномасштабне вторгнення росії, що спричинило політичну кризу, девальвацію національної валюти, збільшення вартості кредитних ресурсів у банківських установах, збільшення страхових платежів, підвищення кредитних та облікових ставок НБУ. Єдиним і ефективним був спеціальний режим ПДВ для галузевого підприємництва в сільській місцевості як механізм непрямої державної підтримки⁴.

Стратегічний вектор державної політики сталого розвитку галузевого підприємництва на селі має передбачати:

1) стимулювання підприємницької активності, розширення експортного потенціалу галузей сільського господарства, збільшення обсягів виробництва трудомістка продукція, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню зайнятості та доходів сільського населення;

2) державні гарантії раціонального використання природних ресурсів, безпечності харчових продуктів, екологічної безпеки;

3) соціальні гарантії сільському населенню на основі державних програм сільського розвитку.

³Будай О. В. Поняття та ознаки державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 5(3). С. 92–96.

⁴ Пристемський О. С., Сакун А. Ж. Державна підтримка сталого розвитку підприємництва сільських територій. Сталій розвиток економіки, суспільства та підприємництва : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф., Івано-Франківськ, 27-28 квітня 2023 р. / За ред. І. Перезової. Львів : Видавець Кошовий Б.-П.О., 2023. С. 690–693.

Сформовані стратегічні та тактичні цілі державної підтримки сталого розвитку підприємництва сільських територій мають формуватися виходячи з пріоритетності розвитку, необхідності якісного оновлення матеріально-технічної бази та створення розширення нової логістичної інфраструктури зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції ринків збуту. Крім того, забезпечення якості реалізації цих заходів обумовлено формуванням ефективної системи фінансового забезпечення підприємницької діяльності у сільській місцевості, спрямованої на покращення доступу виробників до фінансових ресурсів на фінансовому ринку⁵.

Для ефективної реалізації державної фінансової підтримки та розвитку галузевого підприємництва сільської місцевості варто перейняти досвід впровадження політики сільського розвитку Європейського Союзу (ЄС) і Сполучених Штатів (США), яка має багато спільних цілей, але дещо відрізняється за механізмами та пріоритетами реалізації, виробництва визначення ролі сільськогосподарського в розвитку сільської місцевості. Основні напрямки підтримки сільського розвитку в США є: економічний розвиток сільських територій, стимулювання створення та розвитку бізнесу; розвиток інфраструктури; боротьба проти бідності. Головна відмінність політики США від ЄС полягає в тому що напрями розвитку галузевого підприємництва в сільській місцевості закріплюються в рамках Спільної аграрної політики, невід'ємною частиною якої є сталий розвиток⁶.

Збільшення доходів місцевих бюджетів дозволить органам місцевого самоврядування забезпечити цільовий розподіл фінансових коштів ресурсів для розвитку інфраструктури, житлово-комунального господарства, охорони здоров'я, освіти, спорту, і культури. Враховуючи швидкий розвиток сільської місцевості в Україні варто застосовувати когнітивну модель, яка визначає гіпотетичну здатність багатофакторної системи інституційного середовища, що впливають на рівень фінансової спроможності галузевого підприємництва з урахуванням податкового навантаження і цільових фінансових ресурсів для виробництва, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції, а також для оновлення технологічного процесу. Головними факторами рівня забезпечення фінансової спроможності суб'єктів галузевого підприємництва є: забезпечення фінансовими ресурсами; обсяг виробництва,

⁵ Олійник О. В. Критерії державної підтримки сільськогосподарських підприємств. *Економіка агропромислового комплексу*. 2013. № 2. С. 49–53.

⁶ Schmit, T. M. and Severson, R. M. (2021). Exploring the feasibility of rural broadband cooperatives in the United States: The new New Deal. *Telecommunications Policy*, 45(4): article number 102114.

переробки та зберігання сільськогосподарської продукції у сільській місцевості; кількість накопиченого суб'єктами підприємницької діяльності прибутку; сума власного фінансового потенціалу суб'єктів галузевого підприємництва; рівень підприємницької діяльності; податкове навантаження на суб'єктів підприємницької діяльності у сільській місцевості; державна підтримка галузевого підприємництва в сільській місцевості; сума іноземних інвестицій в розвиток галузевого підприємництва; експортний потенціал сільської місцевості; обсяг цільового залучення фінансових ресурсів місцевих бюджетів у процес диверсифікації сільського господарства; фінансування техніко-технологічного процесу; обсяг інвестиційних кредитів на розвиток села⁷.

Проблема глобального впливу світу фінансових установ, жорстка внутрішня та міжнародна конкуренція, що поглиблює розуміння залежності галузевого підприємництва в умовах децентралізації сільської місцевості та окреслено регуляторні фінансові важелі державної політики щодо каналів перерозподілу на місцевому рівні підтримки фінансової самодостатності регіонів мають вагоме значення для успішної реалізації державної фінансової підтримки та розвитку галузевого підприємництва сільської місцевості.

2. Фінансове забезпечення галузевого підприємництва: досвід зарубіжних країн та можлива імплементація в Україні

Проблемами фінансового забезпечення, формування систем фінансової безпеки та інституційного моніторингу процесу фінансування суб'єктів малого та середнього підприємництва на сільських територіях займалося багато науковців, особливо питаннями самофінансування іноземних агропідприємств, управлінськими заходами щодо ефективного використання та мобілізації ресурсів, методами фандрейзингу та державної підтримки⁸. Однак потребує розгляду процесу відтворення агробізнесу, ресурсного забезпечення суб'єктів господарювання та адаптації до факторів зовнішнього бізнес-середовища.

Цікавим є дослідження зарубіжного досвіду фінансової підтримки галузевого підприємництва та визначення можливостей її застосування в Україні. Для аграрного сектору США характерним є те, що найважливішою організаційно-правовою формою агробізнесу є

⁷ Trusova, N. V., Tanklevska, N. S., Synchak, V. P., Prystemskyi, O. S. and Tereshchenko, M. A. (2020). "State Support of Agro-Insurance of Agricultural Risks in the Market of Goods Derivatives of Ukraine". *Industrial Engineering and Management Systems*, 19(1): 93–102.

⁸ Трусова Н. В., Пристемський О. С., Сакун А. Ж. Фінансовий механізм та інструменти забезпечення стійкого розвитку аграрних підприємств. *Облік і фінанси*. 2019. № 4(86). С. 114–123.

фермерські господарства. В останні десятиліття спостерігається тенденція до їх укрупнення та концентрації: з кінця 1970-х років кількість фермерських господарств у США поступово зменшилася приблизно на 30 %, а середня площа ферми зросла з 125 до 220 га. Концентрація товарного агровиробництва також поступово зростає: більшість товарної продукції виробляють 20 % американських фермерів, тоді як решта господарств є дрібними або займаються лише власним споживанням.

До інструментів державної підтримки галузевого підприємництва в США відносяться:

- систему цінового регулювання, яка включає встановлення мінімальних і максимальних цін, а також умовної ціни, яку держава намагається підтримувати; державні закупівлі сільськогосподарської продукції для здійснення товарних інтервенцій і підтримки умовної ціни на продукцію в аграрному секторі;

- фінансова підтримка виробників, які постраждали від стихійних лих;

- система страхування;

- система фінансування сільського господарства, яка дозволяє залучати значні кошти на міжнародному та національному ринках капіталу на додаток до бюджетних ресурсів та традиційних кредитів комерційних банків;

- програма надання кредитів. У Сполучених Штатах існує кооперативна кредитна організація для сільськогосподарських виробників – Farm Credit System (FCS), створена урядом. У цьому випадку держава виступає не тільки регулятором для всіх кредитних установ, але й гарантом і контролером FCS⁹.

Бюджет Єдиної агропродовольчої політики країн Європейського союзу формується із двох джерел: Європейського аграрного фонду гарантування та Європейського аграрного фонду розвитку сільських територій. Однак кожна країна ЄС має певну свободу дій у прийнятті управлінських рішень, виходячи з конкретних територіальних потреб. На період 2014-2020 рр. у країнах ЄС розроблено 115 спеціальних програм розвитку сільських територій (Rural Rural Development Programmes)¹⁰, з них 20 програм є єдиними національними програмами (див. табл. 1). На відміну від США та Європейського Союзу, система преференцій канадського уряду для аграрного сектору традиційно базується не на прямій підтримці прибутковості сектору, а на заходах, які допомагають фермерам досягти стабільного середнього доходу від реалізації продукції.

⁹ Farm Credit. (2022). Farm Credit System. URL: <https://farmcredit.com>

¹⁰ European Commission. (2022). Rural Development Programmes by country. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/rural-development/country_en

**Розміри фінансового забезпечення програм розвитку
сільських територій в країнах ЄС за 2014-2020 рр.**

Країна	Число чинних програм	Обсяг фінансування, млн євро	% від загального обсягу фінансування ЄС
Франція	30	11385	12,09
Італія	23	10444	11,09
Іспанія	19	8297	8,81
Німеччина	15	9446	10,03
Португалія	3	4058	4,31
Бельгія	2	648	0,69
Австрія	2	3938	4,18
Фінляндія	2	2380	2,53
Болгарія	1	2367	2,51
Чехія	1	2306	2,45
Данія	1	919	0,98
Естонія	1	823	0,87
Ірландія	1	2191	2,33
Греція	1	4718	5,01
Хорватія	1	2026	2,15
Кіпр	1	132	0,14
Латвія	1	1076	1,14
Литва	1	1613	1,71
Люксембург	1	101	0,11
Угорщина	1	3431	3,64
Мальта	1	97	0,10
Нідерланди	1	765	0,81
Польща	1	8698	9,24
Румунія	1	8128	8,63
Словенія	1	838	0,89
Словацьчина	1	1560	1,66
Швеція	1	1764	1,87
Усього по ЄС	115	94149	100

Джерело: складено авторами за даними¹¹

Воєнні дії в Україні після широкомасштабної агресії росії призвели до погіршення продовольчої безпеки в Україні, спричиненої, серед іншого, порушенням ланцюгів постачання, руйнуванням інфра-

¹¹ Презентовано Стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року – AgroTimes. URL: <https://agri-gator.com.ua/2024/06/08/prezentovano-stratehiiu-rozvytku-silskoho-hospodarstva-ta-silskykh-terytorij-v-ukraini-na-period-do-2030-roku-agrotimes/>

структури, суб'єктів господарювання і виробничих потужностей. На червень 2023 року прямі збитки українського агросектору склали 8,7 млрд доларів США: втрати від знищення та пошкодження сільськогосподарської техніки – понад 4,7 млрд дол; втрати від знищення та крадіжок сільськогосподарської продукції – 1,9 млрд доларів США. Непрямі втрати агропромислового комплексу оцінюються в 40,3 млрд доларів США¹². Через війну сільські домогосподарства в Україні зазнали близько 2,25 млрд дол. США збитків. З них близько 1,26 млрд дол. США збитків завдано в галузі рослинництва та 0,98 млрд дол. США – тваринництва. В Україні 25 % сільськогосподарських домогосподарств зупинили або зменшили обсяги виробництва продукції через війну, у прифронтових областях – 38 %¹³.

Мінагрополітики всіляко сприяє підтримці суб'єктів малого та середнього підприємництва на сільських територіях (більшість населення у сільській місцевості зайнята саме в сільському господарстві, і серед них понад 90% – це малі виробники, фермери, сільські домогосподарства). Презентовано Стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року – підготовка до вступу в ЄС, довгострокова продовольча безпека, забезпечення розвитку сталого сільського господарства і сільських територій. Це повинен бути документ, який врахує всі виклики, в тому числі, пов'язані з повномасштабним вторгненням росії.

Вкрай важливо розробити нову модель розвитку повоєнного галузевого підприємництва, яка б забезпечувала баланс між його економічною та екологічною складовими і відповідала цілям сталого розвитку.

Протягом 2023 року майже 14 тисяч суб'єктів аграрного підприємництва одержали 78,8 млрд грн банківських кредитів на розвиток. З них за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%» – 10,9 тисяч господарств профінансовано у розмірі 44,5 млрд гривень.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» Мінагрополітики за бюджетною програмою КПКВК 2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам» були передбачені видатки спеціального фонду в обсязі 80 000,0 тис. грн для фінансової підтримки

¹² Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року. KSE. Липень 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/June_Damages_UKR_Report.pdf

¹³ Ukraine: Impact of the war on agriculture and rural livelihoods in Ukraine. Findings of a nation-wide rural household survey, December 2022. FAO. URL: <https://doi.org/10.4060/cc3311en>

фермерських господарств для провадження виробничої діяльності та диверсифікації виробництва.

За результатами проведення засідань комісії з питань надання фінансової підтримки Українського державного фонду підтримки фермерських господарств 188 фермерських господарств було визначено переможцями конкурсного відбору на загальну суму 69 392,0 тис. гривень.

Середній розмір кредиту на одне фермерське господарство склав 367,9 тис. гривень.

Зазначені кошти були спрямовані:

- 49 фермерським господарствам у сумі 15 577,8 тис. грн для придбання техніки, обладнання;
- 55 фермерським господарствам у сумі 22 351,0 тис. грн для поновлення обігових коштів;
- 75 фермерським господарствам у сумі 27 391,2 тис. грн для виробництва та переробки сільськогосподарської продукції;
- 2 фермерським господарствам у сумі 1 000,0 тис. грн для будівництва та реконструкції виробничих і невиробничих приміщень;
- 2 фермерським господарствам у сумі 1 000,0 тис. грн для закладення багаторічних насаджень.

В червні 2022 року була затверджена програма Кабміном – безповоротні гранти на створення теплиць та садів.

Таблиця 2

Гранти на розвиток садів, ягідників, виноградників і теплиць

Показники	Сади, ягідники і виноградники	Теплиці
З початку дії Програми (червень 2022 року, загальний бюджет – 7 млрд грн)		
Суб'єкти підприємництва (кількість)	141	36
Сума отриманих грантів (млн грн.)	590,4	187,9
З початку 2024 року		
Суб'єкти підприємництва (кількість)	15	5
Сума отриманих грантів (млн грн.)	53,2	20

Джерело: складено за даними¹⁴

Підтримка суб'єктів сільського підприємництва протягом 2024-2025 років відбувається Світовим банком в рамках «Екстреного проекту надання інклюзивної підтримки для відновлення сільського господарства України (ARISE)».

¹⁴Міністерство аграрної політики та продовольства в Україні. URL: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka>

Пріоритетом держави є відновлення агробізнесу на звільнених територіях, що продиктовано необхідністю якнайшвидшого забезпечення потреб населення у продуктах харчування, а також надання можливостей для самозайнятості, що створить умови для повернення людей до громад, де відновлено базову безпеку. Слід заохочувати рівний розвиток усіх організаційно-правових форм господарювання. Державна політика стимулювання інклюзивного та багатовимірного розвитку українського аграрного сектору має ґрунтуватися, насамперед, на питанні продовження функціонування малих фермерських господарств у сільській місцевості. Для цього необхідна інституційна та фінансова підтримка малих і середніх агровиробників. Фермерські господарства та особисті селянські господарства можна розглядати як точки економічного зростання, що забезпечують засобами до існування значну частину сільського населення та об'єднують навколо себе малі домогосподарства.

Проте виробництво та переробка сільськогосподарської продукції має розвиватися за принципом циркулярної економіки. Суб'єкти галузевого підприємництва та фермерські господарства мають всі можливості стати підприємствами повного циклу з безвідходним та регенеративним виробництвом, що передбачає повну переробку залишків продукції, застосування екологічно безпечних інноваційних технологій, ефективне використання ґрунтів відповідно до їх якісних характеристик та цільового призначення з впровадженням технологій точного землеробства¹⁵. Окремо, відходи рослинництва та тваринництва можуть бути використані на місцевому рівні в малих біоенергетичних проєктах або як добрива. Важливим компонентом є розвиток мережі потужностей з переробки та утилізації побічних продуктів тваринництва (наприклад, скотомогильників) для безпечної утилізації таких відходів та зменшення ризику забруднення довкілля.

Водночас в галузевому підприємстві відсутні чіткі інструменти превентивного захисту агропідприємств, які б об'єднали їх функціональні підсистеми, усунули загрози економічній безпеці та систематизували структурні складові антикризової стійкості потенціалу беззбиткового їх розвитку на різних етапах. З позиції структури антикризової стійкості потенціалу беззбитковості розвитку підприємств АПК виділяється сукупність внутрішньо взаємопов'язаних частин,

¹⁵ Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahramnyy-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta>

основними елементами якої є об'єкти: виробництво, маркетинг, фінанси, інформація, людські ресурси¹⁶.

Вивчення досвіду фінансового забезпечення галузевого підприємництва в розвинених країнах дозволяє зробити висновок, що в цих країнах склалися специфічні системи обслуговування агровиробництва. Це пов'язано, насамперед, з особливостями даного сектору економіки, що підвищує антикризову стійкість потенціалу безбиткового розвитку, узгоджує пропорційність матеріальних, фінансових і вартісних процесів відтворення сільськогосподарського виробництва. В Україні державна підтримка суб'єктів галузевого підприємництва включає в себе численні програми, але без наявних бюджетних коштів неможливо забезпечити належний рівень розвитку аграрного сектору української економіки.

ВИСНОВКИ

Таким чином, реалізація результатів державної політики за показниками фінансової, економічного, бюджетного та соціального розвитку сільської місцевості дозволили визначити пріоритетність цільового спрямування фінансових ресурсів, залучених у сферу галузевого підприємництва. Обґрунтована та розширена комплексна оцінка впливу інституційного середовища державної політики щодо фінансових можливостей суб'єктів підприємництва дозволила враховувати систему податкового та соціального навантаження, визначаючи таким чином сценарії фінансового забезпечення технологічного процесу виробництва, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції. Стратегічний вектор державної політики розвитку галузей підприємництва на селі має передбачати стимулювання підприємницької діяльності, розширення експортного потенціалу галузей сільського господарства, збільшення виробництва трудомісткої продукції, яка, у свою чергу, підвищить зайнятість і доходи сільського населення; державні гарантії за раціональне використання природних ресурсів, безпечність харчових продуктів, екологічна безпека; соціальні гарантії для селян населення на основі державних програм розвитку села. Сформовані стратегічні та тактичні цілі державної підтримки галузевого підприємництва мають формуватися виходячи з пріоритету розвитку, а саме необхідності якісного оновлення матеріально-технічної бази та створення нової матеріально-технічної інфраструктури зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції

¹⁶ Trusova, N., Polishchuk, N., Sakun, A., Prystemskyi, O., & Morozov, R. (2021). Anti-crisis stability of break-even development potential and its resource support in agribusiness. *Scientific Horizons*, 24(6), 62-80. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/7335>

розширення ринків збуту. Крім того, забезпечення якості виконання ці заходи зумовлені формуванням ефективної системи фінансової підтримки підприємницької діяльності у сільській місцевості, спрямована на покращення доступу промислових виробників до фінансових ресурсів на фінансовому ринку. Однак, через низку причин в Україні неможливо запровадити незалежний інструмент державної підтримки, який би базувався на зарубіжному досвіді. По-перше, аграрний сектор в ЄС та інших розвинених країнах характеризується перевиробництвом аграрної продукції. По-друге, Україна потребує збільшення агровиробництва вітчизняної продукції. Наступне, перед прийняттям рішення про збільшення державної підтримки галузевого підприємництва необхідно враховувати розмір бюджетного дефіциту, який, ймовірно, не дозволить Україні вжити певних заходів порівняно з зарубіжними країнами. Крім того, необхідно враховувати значні втрати, яких зазнав аграрний сектор в час війни, а також перерозподіл коштів державного бюджету для мінімізації цих наслідків. Тому, не маючи реальних бюджетних коштів немислимо покрити належний рівень розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва на сільських територіях України.

АНОТАЦІЯ

У розділі представлено впровадження результатів галузевої підтримки підприємництва на селі як багатofункціонального та багатоканального процесу становлення, залучення та використання фінансових ресурсів передбачено правилами інституційного середовища державної політики. Сформовано методичний підхід до комплексної оцінки показників цільового спрямування залучених фінансових ресурсів держави та їх вплив на розвиток галузей підприємництва в сільській місцевості. Доведено, що конкретні критерії, які визначають ступінь консолідації податкових надходжень до місцевих сільських бюджетів є мінімізація дискреційних повноважень, компенсація, компроміс, адекватність бюджету, взаємодоповнюваність, а також послідовність змін параметрів та гнучкість податкової системи, що дозволяє швидко реагувати на зміни в інституційному середовищі державної підтримки галузевого підприємництва. Розглянуто показники стану підтримки страхування ризиків галузевого підприємництва, обсяги накопичених доходів місцевих бюджетів децентралізованих сільських територій України. Автори аналізують досвід Сполучених Штатів Америки та Європейського Союзу у фінансуванні агропромислового комплексу, виокремлюючи його позитивні риси та можливості застосування цього досвіду в Україні. Завдяки збільшенню

державної підтримки аграрного бізнесу найбільші експортери продовольства – США, Канада та Європейський Союз – змогли наростити обсяги виробництва сільськогосподарської продукції та підвищити свою продовольчу безпеку. Військові дії, що тривають в Україні, призвели до погіршення продовольчої безпеки. Це потребує, в першу чергу, державної підтримки галузевого підприємництва і вимагає перерозподілу державного бюджету, що не є реалістичним для України.

Запропоновано використовувати когнітивну модель. Це визначає гіпотетичну здатність багатofакторної системи інституційного середовища державної політики щодо впливу на рівень фінансової спроможності галузевих підприємств з урахуванням податкового навантаження та цільового використання державних фінансових ресурсів на виробництво, переробку та зберігання сільськогосподарської продукції, а також для оновлення технологічного процесу.

Література

1. Iryna V. Forkun, Oleksandr S. Prystemskyi, Olha S. Chernenko, Iryna A. Chkan, Inna Ye. Yakusheva. Institutionalization of State Support and Development of Sectoral Entrepreneurship of Rural Areas. *Public Policy and Administration*. 2021, Vol. 20, Nr. 3, p. 454–463.

2. Trusova, N. V., Kohut, I. A., Osypenko, S. A., Radchenko, N. G. and Rubtsova, N. N. Implementation of the results of fiscal decentralization of Ukraine and the countries of the European Union. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 2019, 6(44): 1649–1663.

3. Будаї О. В. Поняття та ознаки державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 5(3). С. 92–96.

4. Пристемський О. С., Сакун А. Ж. Державна підтримка сталого розвитку підприємництва сільських територій. Сталій розвиток економіки, суспільства та підприємництва : матеріали Міжнародно-науково-практичного конференції, Івано-Франківськ, 27-28 квітня 2023 р. / За ред. І. Перезової. Львів : Видавець Кошовий Б.-П.О., 2023. С. 690–693.

5. Олійник О. В. Критерії державної підтримки сільськогосподарських підприємств. *Економіка агропромислового комплексу*. 2013. № 2. С. 49–53.

6. Schmit, T. M. and Severson, R. M. (2021). Exploring the feasibility of rural broadband cooperatives in the United States: The new New Deal. *Telecommunications Policy*, 45(4): article number 102114.

7. Trusova, N. V., Tanklevska, N. S., Sychak, V. P., Prystemskyi, O. S. and Tereshchenko, M. A. (2020). “State Support of Agro-Insurance of Agricultural Risks in the Market of Goods Derivatives of Ukraine”. *Industrial Engineering and Management Systems*, 19(1): 93–102.

8. Трусова Н. В., Пристемський О. С., Сакун А. Ж. Фінансовий механізм та інструменти забезпечення стійкого розвитку аграрних підприємств. *Облік і фінанси*. 2019. № 4(86). С. 114–123.

9. Farm Credit (2022). Farm Credit System. URL: <https://farmcredit.com>

10. European Commission (2022). Rural Development Programmes by country. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/rural-development/country_en

11. Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року. KSE. Липень 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/June_Damages_UKR_Report.pdf

12. Ukraine: Impact of the war on agriculture and rural livelihoods in Ukraine. Findings of a nation-wide rural household survey, December 2022. FAO. DOI: <https://doi.org/10.4060/cc3311en>

13. Презентовано Стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року – AgroTimes. URL: <https://agri-gator.com.ua/2024/06/08/prezentovano-stratehiiu-rozvytku-silskoho-hospodarstva-ta-silskykh-terytorij-v-ukraini-na-period-do-2030-roku-agrotimes/>

14. Міністерство аграрної політики та продовольства в Україні. URL: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka>

15. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahraryny-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta>

16. Trusova, N., Polishchuk, N., Sakun, A., Prystemskyi, O., & Morozov, R. (2021). Anti-crisis stability of break-even development potential and its resource support in agribusiness. *Scientific Horizons*, 24(6), 62–80. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/7335>

Information about the authors:

Oleksander Prystemskyi

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor Department of Entrepreneurship, Accounting and Finance,
Kherson State Agrarian and Economic University
23, Stritenska Str., Kherson, 73006, Ukraine

Alina Sakun

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor Department of Entrepreneurship,
Accounting and Finance,
Kherson State Agrarian and Economic University
23, Stritenska Str., Kherson, 73006, Ukraine